

ОПИТ ВЪРХУ МЕТАФИЗИКАТА¹

IV

За пресупонирането

Когато някой изказва една мисъл чрез думи, всъщност той има много повече мисли в ума си, отколкото изразените в изказването. Измежду тях има някои, които стоят в необичайно отношение спрямо изказаната мисъл: те не са просто нейният контекст, те са нейните пресупозиции.

Пиша тези думи, седейки на палубата на кораб. Поглеждам нагоре и виждам част от въже – корда, както биха казали моряците – опънато почти хоризонтално над мен. Мисля си „това е простор“, което означава, че е поставен там, за да се простира прането. Когато реша, че е поставен там с тази цел, аз пресупонирам, че е поставен там с някаква цел. Само когато тази пресупозиция е направена, тогава възниква въпросът – с каква цел? Ако такава пресупозиция не бе направена, ако например бях помислил, че въжето се е озовало там случайно, този въпрос нямаше да възникне и ситуацията, в която мисля „това е простор“, нямаше да се случи.

Приоритетът, утвърден в думата пресупозиция, е логически приоритет. Не е приоритет във времето, независимо дали това време принадлежи на историята на простора или на историята на моите мисли за него. Когато кажа, че неговото съществуване с някаква цел е пресупозиция на неговото съществуване с тази цел, нямам предвид, че първоначално въжето е имало някаква цел, че първоначално е имало един вид обща или неопределена целевост и че след това е преустроено като простор, сменило е тази обща и неопределена целевост с една конкретна и определена такава, започвайки да служи на целта да се закача прането да съхне. Сега не питам дали нещо такова наистина се е случило или не, когато въжето е било опънато; казвам само, че дори да се е случило, аз нямам предвид това, когато използвах думата „пресупозиция“.

---

¹ Преводът е направен по: Collingwood, R.G. 1940. *An Essay on Metaphysics*. Oxford University Press. Предговорът и първите три глави – *Метафизиката на Аристотел, Няма наука за чисто битие и Метафизика без онтология* – бяха публикувани в брой 5/2021 г. на списание *Кайрос*.

Нямам предвид също, че мислите ми за простора са се променили от „тази корда е предназначена за нещо“ към „тази корда е предназначена за закачане на пране“. Може и да са се променили по този начин и ако бях мислил за кордата по един системен или научен начин, аз щях да видя, че те наистина са се променили; но всъщност не са. Мисълта „онова е простор“ изникна в ума ми, със самото ѝ осъзнаване, изведнъж и без предизвестие. Само чрез анализ, когато рефлектирам върху нея, виждам, че съм направил една пресупозиция, колкото и да не съм бил наясно с това тогава.

Тук е разликата между безсистемното и случайно мислене на ненаучното ни съзнание и подреденото и систематично мислене, което наричаме наука. При първото мислите ни са заплетени и объркани; извличаме дадена мисъл от умовете си подобно на котва, омотана около собствената си верига, обърната наопаки и покрита с водорасли, от които стърчат ракообразни, и стоварваме цялото това нещо на палубата доволни, че изобщо сме успели да го извадим. Да се мисли научно означава да се различи цялата тази бъркотия и да се редуцира до един възел от мисли, в който всичко се придържа по някакъв начин към система или поредица от мисли, при която мисленето на самите мисли да е едновременно с това мислене на връзките между тях.

Логичите са обръщали голямо внимание на някои връзки между мислите, но не и на други. Предпочели са да пренебрегнат теорията за пресупозициите; може би затова метафизическата теория, която зависи от нея, е останала в незадоволително състояние. Ще опитам да изложа толкова от тази теория, колкото е необходимо за настоящата ми цел. За последваща справка, ще я изложа формално, с номерирани пропозиции, и с дефиниции в които участват термини, чиито смисъл не се среща в ежедневната употреба на английски език, или термини, чиито смисъл в обичайната употреба зависи от пропозициите, с които я излагам. С тези пропозиции, няма да се опитвам да убеждавам читателя за каквото и да е, а само ще му припомня това, което той вече много добре знае.

Пропозиция 1. Всяко твърдение, което някой някога е направил е направено в отговор на въпрос.

Когато говоря за твърдения, нямам предвид само такива, изказани на глас от някого; включвам твърдения, направени от същия този човек към себе си в хода на самотното мислене. Така, когато говоря за въпроси, нямам предвид само въпроси, зададени от някой друг; включвам въпроси, които някой задава сам на себе си.

Познанството на читателя с истината, изразена в тази пропозиция е пропорционално на познанството му с опита да се мисли научно. Да се мисли научно, когато се прави твърдение е пропорционално на знанието, че твърдението е отговор на въпрос и знанието какъв е този въпрос. Да се мисли ненаучно е пропорционално на незнанието за тези неща. В нашите най-

ненаучни моменти, ние не знаем дори дали мислите, които улавяме в умовете си, изобщо са отговори на въпроси, какво остава да знаем какви са тези въпроси. Само чрез анализирането на мисълта, която изразих, казвайки „това е простор“, осъзнах, че това е отговор на въпроса „за какво служи това?“ и разбрах, че аз би трябвало да съм се питал това, въпреки че тогава не съм знаел, че го правя.

Бележка. Въпросът предхожда логически отговора си. Когато мисленето е научно, този логически приоритет е съпроводен от времеви приоритет: първо се формулира въпроса и едва тогава се опитва да се даде отговор. Това е особен вид времеви приоритет, при който събитието или действието, което идва първо, не приключва, когато започва следващото. Актът на задаване на въпроса започва и възприема определена форма също както задаването на определен въпрос започва преди да е започнало отговарянето. Освен когато отговорилият на въпроса все още го е удържал докато е формулирал отговора и би „загубил интерес по темата“, така че „отговорът“ изобщо не би бил отговор. Това щеше да бъде безсмислена форма от думи. Веднъж получил отговор, въпросът не престава да бъде въпрос. Просто престава да бъде въпрос без отговор.

Дефиниция 1. Нека това, което се казва (и което може да бъде истинно или неистинно) се нарича пропозиция и нека изказването ѝ бъде нейно представяне.

Бележка. Това е произволна употреба на думите. В английския език за въпрос или предположение, както и за изказване, се твърди, че е „представено“, и думата „пропозиция“ не се използва единствено за това, което се казва. Тук я употребявам, предупреждавайки читателя, че е логически жаргон.

Пропозиция 2. Всеки въпрос съдържа пресупозиция.

Съмнително е, дали който и да е въпрос, задаван някога съдържа една и само една пропозиция. Обикновено един въпрос съдържа множество от тях. Но трябва да се прави разлика между това какво съдържа един въпрос директно и какво – индиректно. Директно или непосредствено всеки въпрос съдържа една и само една пресупозиция, а именно тази, от която той непосредствено „възниква“ (виж Деф. 2). Тази непосредствена пресупозиция обаче има от своя страна други пресупозиции, които са по този начин индиректно „пресупонирани“ от първоначалния въпрос.

Освен ако тази непосредствена пресупозиция не се направи, въпросът, който тя логически непосредствено предшества, не може да бъде логически зададен. Без съмнение той може да бъде зададен устно. Не е невъзможно да попиташ мъж, когото смяташ за любвеобилен съпруг, дали е спрял да бие съпругата си. Но е логически невъзможно; поради това, че въпросът възниква от пресупозицията, че той има навик да я бие. Ако не се предполага, че той има този навик, то въпросът дали е спрял „не възниква“.

Дефиниция 2. *Да се каже, че един въпрос „не възниква“, е обичайният начин да се каже на английски език, че той съдържа пресупозиция, която фактически не е направена.*

Въпрос, който „не възниква“, следователно е безсмислен въпрос: не сам по себе си безсмислен, но безсмислен по отношение към собствения си контекст и особено към пресупозициите си. Когато един човек задава на друг въпрос, който „не възниква“, то той говори небивалици и това е покана за другия също да го прави.

Както някой може да задава въпроси без да си дава сметка, че го прави, и *a fortiori*² без да знае какви точно въпроси задава, така той може да прави пресупозиции, без да го знае и *a fortiori* без да знае какви пресупозиции прави. Когато попитам „За какво служи това?“, не е нужно да съм наясно, че пресупонирам, че то е „за“ нещо. Въпрос на зависимост е, дали когато мисля научно, аз си правя труда да го осъзная. Например, когато се опитвам да дешифрирам изтъркан или повреден надпис, аз много добре знам, че преди да започна да отговарям на въпроса „Какво значи този знак?“, трябва първо да се уверя, че знакът не е случаен, че е част от надписа; тъй да се каже, аз трябва първо да отговоря на въпроса „Означава ли той нещо?“. Утвърдителен отговор, какъвто е „Този знак означава нещо“, предизвиква поставянето на въпроса „Какво означава той?“.

Дефиниция 3. *Фактът, че нещо причинява поставянето на даден въпрос, аз наричам „логическа ефикасност“ на това нещо.*

Въпросът „Какво означава този знак?“ така или иначе щеше да възникне и без да го бях заявил, а само ако бях „допуснал“ или „предположил в името на аргумента“, че означава нещо; правя това, също като всеки друг специалист по епиграфика, когато не мога да дам определен отговор на въпроса дали даден знак е част от надпис или не.) Логическата ефикасност на предположението, че знакът означава нещо е идентична на логическата ефикасност на пропозицията, че знакът означава нещо.

Дефиниция 4. *Да се допуска означава да се предполага чрез действие на свободен избор.*

Човек, който „прави допускане“, прави предположение, за което е наясно, че ако не беше направил, можеше да направи друго. Всички допускания са предположения, но не всички предположения са допускания; защото някои са направени несъзнателно, а други, въпреки, че човекът, който ги прави, е наясно, че ги прави, са направени без съзнанието за възможност, ако това изобщо е възможност, че биха могли да бъдат направени други вместо тях. Когато се използва правилно, думата „допускане“ винаги се използва със загатването за свободен избор, както когато се казва „нека допуснем, че $x=10$ “. Понякога се използва неправилно от

---

² От латински: още повече; още по-сигурно; с по-голямо основание; с повече убедителна сила (бел. прев.).

злонамереност, като вид обида; както когато, докато двама души спорят, единият казва на другия „допускаш, че никой не няма да работи, освен срещу заплащане“, като с това се цели да се каже, че само глупак би направил това допускане, въпреки че е предположение, което лесно би могло да се направи несъзнателно. По същия начин, когато човек иска да нанесе обида, би попитал „Какво имаш предвид, като ме настъпваш?“, знаейки напълно, че настъпилият го няма нищо предвид, защото не го е направил нарочно.

Пропозиция 3. Логическата ефикасност на едно предположение не зависи от истината на предположението, нито от това дали е мислено за вярно, а само от това, че е предположено.

Целта вече беше изяснена при дискутирането на предишната пропозиция. Тя е въпрос на обща култура при провеждането на научно мислене; където е възможно, често е от полза да изхождаме от предположения, за които знаем, че са грешни, или за които вярваме, че са грешни, или такива, за които нямаме нито знание, нито увереност дали са грешни или верни. Тези съмнения или отрицания по никакъв начин не засягат валидността на аргумента.

Всичко това е не по-малко познато при провеждането практически дейности, отколкото при провеждането на научното мислене. Човек (или при всички случаи интелигентния човек) не се чувства обиден, ако някой, който му е платил определена сума, му поиска разписка, или ако семейството на дама, за която ще се жени, предложи да се изготви брачно споразумение. Той знае, че искането или предложението се основава на допускането, че той е способен, или един ден ще бъде способен, да постъпи недостойно; но въпреки, че знае, че хората допускат това, той не мисли непременно, че те го вярват. Той не намира трудност в различаването между тяхното предположение, че той е негодник и тяхната вяра, че е такъв, и не смята първото за доказателство за второто.

Пропозиция 4. Една пресупозиция е или релативна или абсолютна.

В този контекст думата „пресупозиция“ се отнася не към действието по пресупониране, а към това, което е пресупонирано.

Дефиниция 5. Под релативна пресупозиция имам предвид такава, която се отнася към даден въпрос като негова пресупозиция и се отнася към друг въпрос като негов отговор.

Следователно, ако направя едно изследване, в хода на което направя няколкостотин измервания със старата ми 66-футова³ ролетка, всеки път, когато задам въпроса „Какво е разстоянието между тези две точки?“ аз пресупонирам, че отговорът, даден при разчитането на ролетката, ще бъде правилен: така аз пресупонирам, че ролетката ми е с дължината, с която

---

³ Приблизително 20-метрова (бел. прев.).

претендира да е. Но това е само релативна пресупозиция. Ролетка от авторитетен производител не би трябвало да е неточна; но е много вероятно да се е разпънала с годините на употреба (и с оглед температурните влияния); и разумният човек ще я проверява от време на време с нещо, което не се влияе от тези условия, например с геодезическа верига⁴. Точността на ролетката, която, докато аз я използвам, е пресупозиция на въпроса, който задавам, е един от двата възможни отговора, утвърдителният отговор на въпроса, който задавам, като по този начин я проверявам.

Човек може да използва ролетка без изобщо да му дойде на ум, че може да възникне въпросът за нейната точност. В този случай неговото допускане за точността ѝ остава несъмнено и може да се предположи, че този факт я премахва от сферата на релативните пресупозиции, дефинирани по-горе. Но това би било грешка. Че определено заключение следва от определени предпоставки, не се опровергава от факта, че онзи, който утвърждава предпоставките, не успява да види, че следва заключението. По същия начин, това, че определени пресупозиции са под въпрос, не се опровергава от факта, че онзи, който ги прави, не вижда, че те са под въпрос. (Работата с логическите следвания) като това, с което сега сме ангажирани, е да изучава научното мислене: техните заключения не бива да бъдат засегнати от факта, че ненаучното мислене също съществува.

Да се постави под въпрос една пресупозиция означава да се изисква тя да бъде „проверена“; това означава да се изисква да бъде зададен въпрос, на който положителният отговор да бъде самата тази пресупозиция, сега под формата на пропозиция. Да се провери пресупозицията, че ролетката ми е точна означава да се зададе въпрос, който допуска като валидни и двата отговора – „ролетката е точна“ и „ролетката не е точна“. По този начин, като говорим за проверка на пресупозиция, включваме предположението, че тя е релативна пресупозиция.

Дефиниция 6. Абсолютна пресупозиция е тази, която е свързана с всички въпроси, към които се отнася, като пресупозиция и никога като отговор.

По този начин, ако говорите с патолог за определена болест и го попитате “Каква е причината за събитието E, за което казвате, че понякога настъпва при тази болест?”, той ще отвърне „Причината за E е C“; и ако е в настроение за разговор, би продължил с „Това беше установено от Еди-си-кого в едно изследване, което сега се смята за класическо“. Вие бихте попитали: „Предполагам, че преди Еди-си-кой да открие каква е причината за E, той е бил

---

⁴ Геодезическа верига, наричана още верига на Гънтър е измервателен уред, създаден от Едмънд Гънтър през 1620 година. Състои от 100 еднакви по дължина медни звена, като общата му дължина е приблизително 20.1 метра. В случая е използван от автора като образец за уред, който не се изхабява с времето и не се влияе от атмосферните условия, за разлика от обикновената ролетка (бел. прев.).

напълно сигурен, че причина е имало?“ Отговорът би бил: „Напълно сигурен, разбира се“. Ако сега кажете „Защо?“, той вероятно ще отговори „Защото всичко, което се случва има причина“. Ако сте достатъчно настоятелен да попитате „Но откъде знаете, че всичко, което се случва има причина?“, той най-вероятно ще ви се разкрещи, защото сте посегнали върху една от неговите абсолютни пресупозиции; а хората са склонни да стават докачливи, когато става дума за абсолютните им пресупозиции. Но ако той запази самообладание и ви даде цивилизован и откровен отговор, той би изглеждал ето така. „Това е нещо, което взимаме за даденост в нашата работа. Не го поставяме под въпрос. Не се опитваме да го проверим. Не е нещо, което някой е открил, като микробите или циркулацията на кръвта. То е нещо, което просто взимаме за даденост“.

Той ви казва, че това е абсолютна пресупозиция на науката, която той следва; и аз избрах пример с патолог, защото абсолютната пресупозиция за всички събития, имащи причини, която преди сто години е била валидна във всеки клон на природната наука, сега не е валидна в някои клонове на науката, като това не се отнася до медицината.

Абсолютните пресупозиции не са проверими. Това не означава, че искаме ли да ги проверим, не сме способни да го направим; означава, че идеята за проверката е идея, която просто е неприложима за тях, защото, както вече казах, когато се говори за проверка на една пресупозиция, се включва предположението, че тя е релативна пресупозиция. Ако някой каже „Тогавя те не са в особена полза за науката“, отговорът е, че тяхната употреба в науката се основава на тяхната логическа ефикасност, и че логическата ефикасност на едно предположение не зависи от това дали е проверимо, защото не зависи от това дали е истинно: зависи само от това, че е предположено (проп. 3).

Пропозиция 5. Абсолютните пресупозиции не са пропозиции.

Това е така, защото те никога не са отговори на въпроси (деф. б); докато пропозицията (деф. 1) е това, което е казано и каквото и да е казано, то е казано като отговор на въпрос. Това, което се опитвам да изясня, отива отвъд това, което говорих досега, а именно, че логическата ефикасност на една абсолютна пресупозиция е независима от това, дали тя е истинна: разграничението между истинно и неистинно изобщо не е приложимо спрямо абсолютните пресупозиции, докато това разграничение е (вж. деф. 1) характерно за пропозициите.

Казано по друг начин: абсолютните пресупозиции никога не биват (виж деф. 1) подлагани на разглеждане. Нямам предвид това, че понякога те не се обсъждат, като тъй наречените „пропозиции“ на модната модерна логика, които биват наричани пропозиции, дори и когато никой всъщност не ги изказва, и така излиза, че е по-точно те да се наричат пропонибли (proponibles), т.е. „изказуеми“; имам предвид, че те никога не се изказват. Не е важно да бъдат изказвани; важно е да бъдат пресупонирани. Работата на учения не е да ги

изказва, а само да ги пресупонира. Работата на метафизика е, както ще видим, не да ги обсъжда, а да удържа пропозицията, че тази или онази пресупозиция е пресупонирана.

Следователно всеки въпрос, съдържащ пресупозицията, че една абсолютна пресупозиция е пропозиция, като въпросите „Вярно ли е?“, „Какво доказателство има за това?“, „Как може да бъде показано?“, „Какво право имаме да го пресупонираме, ако то не може?“, е безсмислен въпрос.

Следователно, също така е безсмислено да се каже, както някои съвременни логици казват, че предполагагането е сред многото нагласи, които можем да възприемем спрямо една пропозиция, където пропозиция означава нещо, което може да е истинно или неистинно. Това е просто начин да се внуши на непредпазливите читатели догмата, за която ще стане дума по-нататък, че всички пресупозиции са релативни или че няма абсолютни пресупозиции.

Превод от английски език: Стефан Караиванов

Редакция: Валентин Аспарухов